

Purim - Lotenfeest

In de cyclus van de joodse kalender wordt Purim gezien als een 'klein feest' Toch is het het meest vreugdevolle van alle feesten. Het valt op de 14de Adar, meestal in maart.

Ontstaansgeschiedenis

Is de geschiedenis van Mordechai en Esther echt gebeurd? Lang hebben de geleerden zich hierover het hoofd gebroken en het heeft lange discussies gevraagd voordat het in de canon werd opgenomen. Een van de redenen was dat God er niet in genoemd wordt, maar men voelde zijn handelen achter de schermen. Het is hoogstwaarschijnlijk geschreven door een Perzische Jood die goed op de hoogte was van de gebruiken aan het hof. Maar het is belangrijk om in gedachten te houden dat er een groot onderliggend thema onder dit verhaal ligt: het zien van Joden als een probleem in de samenleving. Dit begint al met Farao die zegt: *'Zie het volk der Israëlieten is groter en talrijker dan wij, welnu, laten we met beleid tegen hen optreden...'* Dit betekende meestal het uitroeien van het volk. Maar dat 'optreden' leidt uiteindelijk tot de plagen die het volk zelf treffen en het verdrinken van het leger. In het boek Esther wordt gezegd dat er een volk is binnen het rijk dat andere wetten heeft en daarom moet worden uitgeroeid. Ook hier is het resultaat van deze opstelling het tegenovergestelde van het beoogde. Na deze gebeurtenissen hebben we het verhaal van de Makkabeeën. Nikanor poogt de joodse godsdienst te vernietigen, maar in de strijd die in en om de tempel plaatsvindt, komt hij zelf om. Zijn hoofd en zijn hand die hij tegen de woning van de Eeuwige had opgeheven worden verwijderd en zijn tong in kleine stukjes aan de vogels gevoerd.

Maar zoals eerder opgemerkt, zeggen ook de namen veel. Nikanor bijvoorbeeld betekent 'overwinning' Maar wat is het resultaat?

Voor het eerst is er sprake van Purim in de joodse literatuur in de eerste eeuw BCE in het tweede boek van de Makkabeeën. Het wordt daar genoemd 'het feest van Mordechai'. Is dat toeval? Waren de situaties vergelijkbaar of is het boek Esther van veel latere datum n.l. uit de tijd van de Makkabeeën?

Archeologen wijzen er op dat de namen Mordechai en Esther sterke verwantschap tonen met de namen van de Perzische goden Mardoek en Ishtar. Deze namen zijn gevonden op tabletten. Maar de naam Marduka is ook gevonden op een tablet; hij zou een beambte van de vorst zijn geweest. Over een koning die een joodse vrouw had, is tot nogtoe niets gevonden. De koning

zou alleen uit zeven vooraanstaande perzische families een vrouw mogen kiezen.

In het oude Perzië werd een feest gevierd dat het einde van de winter betekende. Dit viel op de veertiende van de twaalfde maand (Adar). Dit ging gepaard met veel vrolijkheid en het geven van geschenken. De feesten van Israël (en van andere religies) komen nooit zomaar uit de lucht vallen, ze ontstaan in een bepaalde bedding. Maar men geeft er een eigen invulling aan, gebaseerd op de actualiteit of ingrijpende gebeurtenissen. Maar wat de oorsprong ook moge zijn, het heeft een belangrijke plaats gekregen in de joodse literatuur en praktijk.

De vijf mitzvot

Er zijn vijf mitzvot verbonden aan Purim: het lezen van *de megillah*, het lezen van een Toragedeelte, het sturen van giften aan familie en vrienden, liefdadigheid voor de armen en deelnemen aan het feestmaal: de *se'udah*. Bij deze maaltijd worden o.a. "Hamansoren" gegeten. De rol moet gelezen worden, niet uit het hoofd gereciteerd. Ook moet het van een rol van perkament gelezen worden, niet uit een boek. Als hij niet door iemand zelf gelezen wordt, moet men er naar luisteren. Zo moesten de priesters in de tempel hun werkzaamheden staken om naar het voorlezen te luisteren. Hoewel de vrouwen niet aan al deze verplichtingen hoeven te voldoen, moeten ze wel aanwezig zijn bij het lezen van de rol, omdat juist een vrouw hierin zo'n belangrijke rol heeft gespeeld. Telkens wanneer de naam Haman wordt gelezen maakt men lawaai, met het stampen van de voeten (waarbij soms ook de naam van Haman aan de schoenzool was bevestigd) of met een ratel. Bij het ontbreken van Gods naam beschouwen sommigen bij het horen van het woord 'de koning' dit als een aanduiding van Hem, omdat hij uiteindelijk alles bestuurt.

In het geval van een schrikkeljaar zijn er twee maanden Adar. Het Purimfeest wordt dan ook wel in de eerste maand Adar gevierd (*Purim katan*, het kleine Purim), maar de rol wordt niet gelezen en er worden geen geschenken uitgedeeld. Het echte feest is in de tweede Adar (*Purim gadol*, het grote Purim). De shabat voorafgaand aan Purim, wordt genoemd *Shabat Zachor*, de shabat van herinnering: herinner je wat Amalek gedaan heeft.

Wat is het thema van dit feest?

Kort gezegd, gaat het om de zege van de Jood Mordechai en zijn nichtje Hadassa (Esther) op de Agagiet Haman. Het speelt zich af in het grote Perzische Rijk (485-465 BCE). Koning Ahasveros is heerser van dit machtige rijk. Esther is door haar oom Mordechai opgevoed, ze was een wees. Ze behoorden tot de groep in ballingschap weggevoerde Joden, ten tijde van koning Jechonia. Hij verbleef in de burcht Shushan.

De koning richt een groot feestmaal aan van vele dagen en de stemming 'stijgt' zienderogen. Dan besluit de koning om zijn vrouw, koningin Vashti te laten halen opdat ze aan het gezelschap haar schoonheid kan tonen. Dit weigert ze, waarop de koning haar als koningin verstoot. Maar ja, zoals dat wel vaker gaat, krijgt hij later spijt en zijn dienaren stellen hem voor een andere vrouw als koningin aan te wijzen. Dan ziet Mordechai een kans voor zichzelf en voor zijn nichtje. Ze wordt na een zorgvuldige selectie toegelaten in het harem en zelfs tot nieuwe koningin gekozen. Maar ze verzwijgt dat ze Jodin is. En dat is de setting waarbinnen het hele verhaal zich afspeelt. Het wordt beschreven in de rol (*megillah*) Esther.

Aan het hof speelt de 'Agagiet' Haman een belangrijke rol. Deze aanduiding is typerend. Is hij, zoals de naam suggereert, een afstammeling van Agag, de koning van de Amelekieten die, wanneer het volk door de woestijn op weg is naar Kanaaän (Exodus), de groep in de achterhoede aanvalt, d.w.z. de zwakken, de vrouwen en de kinderen, of toont zijn gedrag dezelfde trekken? Hij is adviseur van de koning en dat wil hij weten ook. Zoals bekend hebben namen in Tenach een betekenis. Zo betekent de naam Haman: 'magnifiek', maar in het Hebreeuws is *haman* : 'lawaai', 'geschreeuw'.

Het probleem met Mordechai ontstaat op het moment dat laatstgenoemde niet wil knielen voor hem als hij in vol ornaat voorbij rijdt. Wanneer de dienaren vragen waarom hij dat niet doet, maakt hij bekend dat hij Jood is en dus niet voor een mens knielt. Hierop ontsteekt Haman in woede en besluit daarop het volk waartoe Mordechai behoort te verdelgen en de juiste datum daarvoor moet worden bepaald. Hij werpt het lot (pur, vandaar de naam Purim) en dat valt op de dertiende van de maand Adar. Zijn plan kan echter alleen worden uitgevoerd met goedkeuring van de vorst en geslepen als hij is, presenteert hij zijn eigen frustratie als een probleem voor de vorst : *Toen zei Haman tot koning Ahasveros: "Er is één volk dat verstrooid en afgezonderd leeft onder de volken in al die gewesten van uw koninkrijk, en zijn wetten verschillen van die van alle volken, maar de wetten van de koning volbrengt het niet, zodat het de koning niet betaamt het met rust te laten"* (Esther 3: 8). Het besluit van de koning luidt

hierop als volgt:*dat men zou verdelgen, doden en uitroeien alle Joden, van knaap tot grijsaard, zelfs kinderen en vrouwen, op één dag, op de dertiende van de twaalfde maand – dat is de maand Adar- en dat men hun bezittingen zou buitmaken* (8: 13). Het besluit wordt met het zegel van de koninklijke ring bekrachtigd en met ijlboden rondgestuurd. Mordechai komt er achter wat zijn volk te wachten staat en stuurt Esther een bericht, waarin hij haar wijst op haar positie als koningin. Zij moet iets kunnen betekenen, is ze niet daarom op die plaats terecht gekomen? Bovendien moet ze er niet van uitgaan dat haar als Jodin dit lot bespaard zal blijven. Esther geeft als antwoord dat Mordechai met alle Joden een vasten moet uitroepen en dat ze haar verantwoordelijkheid zal nemen.

Ondertussen is de koning , na het lezen van de kronieken, te weten gekomen dat Mordechai, een Jood, zijn leven gered heeft door een beraamde aanslag op de koning bekend te maken en die hiermee te voorkomen. Hij zal hier alsnog voor beloond worden. Esther

waagt haar eigen leven door ongevraagd voor de koning te verschijnen, iets dat absoluut ongebruikelijk is. Na de koning met Haman tot tweemaal toe te hebben uitgenodigd voor haar feestmaal, komt ze met haar dringende verzoek: *“Indien ik uw genegenheid gewonnen heb, o koning en indien het de koning behaagt, dan wordt mij het leven geschonken op mijn verzoek en mijn volk op mijn verzoek, want wij zijn verkocht, ik en mijn volk, om ons te verdelgen, te doden en uit te roeien....”* Hiermee geeft ze expliciet te kennen wie zij is.

We weten hoe het verhaal verder gaat; de rollen worden omgekeerd. Niet Mordechai wordt opgehangen aan de galg die voor hem is opgericht, maar Haman zelf. De Joden mogen zich verdedigen wanneer ze worden aangevallen en in totaal sterven er vijfenzeventig duizend Perzen. Dat is op de veertiende Adar.

Maar er is een tot driemaal toe herhaalde mededeling die de moeite van het onthouden waard is. Tot tweemaal toe hebben we gelezen of gehoord dat bij het doden de bezittingen van de gedoden buit worden van de aanvallers, één keer zegt Haman dit (3:14) en één keer de koning zelf ((8:11). Maar als de Perzen gedood zijn, staat er nadrukkelijk bij: *maar naar de buit staken ze* (de Joden) *hun handen niet uit* (9: 10, 15, 16). Ook de zonen van Haman vinden de dood. Het verhaal eindigt met de instelling van het Purimfeest met een feestmaal en het geven van geschenken. Mordechai schrijft het hele gebeuren op.

Bron: G. Blok